

KOMENTARZE

Maja Kozłowska

mkozłowska@uni.opole.pl
orcid.org/0000-0003-2135-4812
Uniwersytet Opolski
pl. Kopernika 11A
45-040 Opole

Administracyjnoprawny status muzealiów w hiszpańskim porządku prawnym

The administrative status of museum exhibits
in the Spanish legal system

Summary: The paper deals with the administrative status of museum exhibits in the Spanish legal system. The assumptions of the Spanish Historical Heritage Act of 1985, which regulates the status of BIC (*bienes de interés cultural*) cultural property (both movable and immovable) and various levels of protection depending on the category, were presented. The procedure of granting BIC status and the systems for cataloguing cultural property were also discussed. The system of protection of cultural property in Spain is highly decentralized, which also applies to the functioning of museums. The Spanish Autonomous Communities have extensive regional legislation regulating the above-mentioned issues. The article analyses regional regulations in this area based on the example of the autonomous community of Catalonia – on the basis of statutory regulations in the field of culture and cultural heritage and the Catalan Historical Heritage Act of 1993. This allowed for a comprehensive presentation of the complexity of the system of cultural property protection in Spain (at the state and regional level) and prompted reflection on the legitimacy and effectiveness of decentralized solutions in this area.

Keywords: museum exhibits in Spain, Spanish cultural heritage, monuments and museum collections in Spain

Streszczenie: Artykuł podejmuje problematykę statusu administracyjnego muzealiów w hiszpańskim systemie prawnym. Przedstawiono założenia ustawy o hiszpańskim dziedzictwie historycznym z 1985 r., która reguluje status dóbr kultury BIC (*bienes de interés cultural*) – zarówno ruchomości, jak i nieruchomości – oraz poziomy ochrony w zależności od kategorii. Omówiono procedurę nadawania statusu BIC i systemy katalogowania dóbr kultury. System ochrony dóbr kultury w Hiszpanii jest mocno zdecentralizowany, co dotyczy również funkcjonowania muzeów. Hiszpańskie wspólnoty autonomiczne posiadają bogate ustawodawstwo regionalne regulujące wspomnianą problematykę. W artykule przeanalizowano regulacje regionalne w tym zakresie na przykładzie wspólnoty autonomicznej Katalonii – na podstawie regulacji statutowych w zakresie kultury i dziedzictwa kulturowego oraz ustawy o katalońskim dziedzictwie historycznym z 1993 r. Pozwoliło to na kompleksowe ukazanie złożoności systemu ochrony dóbr kultury w Hiszpanii (na poziomie państwowym i regionalnym) oraz skłoniło do refleksji nad zasadnością i efektywnością zdecentralizowanych rozwiązań w tym zakresie.

Słowa kluczowe: muzealia w Hiszpanii, hiszpańskie dziedzictwo kulturalne, zabytki i zbiory muzealne w Hiszpanii

Wprowadzenie

W hiszpańskim systemie prawnym brak jednej ustawy regulującej wszystkie kwestie dotyczące muzeów – ich reżim prawny opiera się na przepisach ustawy 16/1985 z 25 czerwca o hiszpańskim dziedzictwie historycznym¹ (dalej: LPHE) oraz licznych przepisach wykonawczych na poziomie państwowym² i regionalnym³. W konstytucji hiszpańskiej i statutach wspólnot autonomicznych nie znajdziemy definicji muzeum⁴. W ustawie zasadniczej zaznaczono jedynie, że państwo lub wspólnoty

¹ Ustawa 16/1985 z 25 czerwca o hiszpańskim dziedzictwie historycznym (Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español), B.O.E. nr 155 z 29 lipca 1985 r.

² Dekret królewski 620/1987 z 10 kwietnia, zatwierdzający porządek prawny muzeów państwowych i hiszpańskiego systemu muzeów (Real Decreto 620/1987, de 10 abril, por el que se aprueba el Reglamento de Museos de Titularidad Estatal y del Sistema Español de Museos), B.O.E. nr 114 z 13 maja 1987 r.

³ Każda wspólnota autonomiczna wydaje regionalne ustawy dotyczące muzeów, zgodnie z przyjętym w Hiszpanii modelem podziału kompetencji. Przykładowo, w Katalonii będą to odpowiednio: ustawa 17/1990 o muzeach z 2 listopada 1990 r. (Ley 17/1990, de 2 de noviembre, de Museos), B.O.E. nr 283 z 24 listopada 1990 r. oraz ustawa 9/1993 o katalońskim dziedzictwie kulturowym z 30 września 1993 r. (Ley 9/1993, de 30 de septiembre, del Patrimonio Cultural Catalán), B.O.E. nr 264 z 4 listopada 1993 r. Regulacje poszczególnych wspólnot autonomicznych: <https://www.boe.es/legislacion/codigos/codigo.php?id=177&modo=1¬a=0&tab=2> [dostęp: 30.06.2021].

⁴ Szerzej na temat koncepcji muzeum w hiszpańskim porządku prawnym oraz źródeł prawa regulujących problematykę muzeów: L. Peñuelas i Reixach, *Administración y dirección de los museos: aspectos jurídicos*,

autonomiczne mają kompetencje do regulacji sektora muzealnego. Można wskazać na art. 46 konstytucji, stanowiący, że władze publiczne zapewniają zachowanie i popierają wzbogacanie dziedzictwa historycznego, kulturalnego i artystycznego ludów Hiszpanii oraz dóbr, które je stanowią, bez względu na ich położenie prawne i przynależność, oraz art. 44, zgodnie z którym władze publiczne popierają i otaczają opieką dostęp do kultury, do której wszyscy mają prawo⁵.

Sieć muzeów w Hiszpanii składa się z muzeów państwowych zarządzanych przez państwo lub należących do państwowego sektora publicznego, przypisanych Ministerstwu Kultury (Ministerio de Cultura) – w tej grupie wskazać można na muzea narodowe (*museos nacionales*)⁶. Ponadto do sieci muzeów mogą przyłączyć się inne instytucje muzealne – muzea państwowe, zarządzanie którymi zostało przeniesione na wspólnoty autonomiczne⁷, muzea wspólnot autonomicznych i lokalnych o szczególnym znaczeniu, a także prywatne. Konieczne jest tu spełnienie kryteriów jakości i doskonałości (*calidad y excelencia*)⁸.

Jak podkreśla María Sánchez Luque, w zdecentralizowanym systemie hiszpańskich muzeów kluczową rolę odgrywają współpraca i kompetencyjne współdziałanie administracyjne (*colaboración y la concurrencia administrativa*), a jednocześnie własność i zarządzanie państwowe funduszami (*titularidad y gestión de los fondos*) mają charakter bardziej symboliczny niż praktyczny⁹.

Celem artykułu jest przedstawienie statusu administracyjnego muzealiów w systemie zdecentralizowanego systemu muzeów w Hiszpanii i próba odpowiedzi na pytanie o efektywność takich rozwiązań systemowych w kontekście ochrony dóbr dziedzictwa kulturowego. Aby ukazać złożoność regulacji w hiszpańskim systemie prawnym, podjęto próbę analizy regulacji państwowych i regionalnych na przykładzie rozwiązań przyjętych w Katalonii.

Marcial Pons, Fundació Gala-Salvador Dalí, Madrid, Figueres 2008, s. 22-52. Zob. także: M.T. Carballeira Rivera, *Per una comparazione della nozione di museo tra Italia e Spagna*, „Revista General de Derecho Público Comparado” 2016, nr 19.

⁵ Konstytucja Hiszpanii z dnia 27 grudnia 1978 r. wraz z ostatnią zmianą z 27 sierpnia 1992 r., <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/hiszpania.html> [dostęp: 4.07.2021].

⁶ Art. 4 dekretu królewskiego 620/1987.

⁷ Szerzej na temat procesu decentralizacji systemu muzeów w Hiszpanii: M. Sánchez Luque, *Los museos estatales ante la descentralización*, Portal Iberoamericano de Gestión Cultural, 2011, s. 7-15, https://digital.csic.es/bitstream/10261/37619/1/MSanchez_Museos_estatales.pdf [dostęp: 4.07.2021].

⁸ S. Fernández Ramos, *Legislación española en materia de cultura*, s. 11-12, <http://atalayagestioncultural.es/pdf/06.3LegislacionEspanola.pdf> [dostęp: 29.06.2021].

⁹ M. Sánchez Luque, op. cit., s. 12. Zob. także: L.M. Gilabert González, *Economía y gestión: reflexiones sobre las políticas de los museos públicos en España*, „Quadernos de Arte de la Universidad de Granada” 2016, nr 47, s. 152. Autorka podkreśla, cytując Campillo, że państwo stało się zbyt małe, aby samo stawić czoła problemom światowym, i za duże, by centralizować w jednym punkcie decyzyjnym wszystkie małe problemy lokalne i sektorowe.

Dziedzictwo kulturalne i status prawny muzealiów na gruncie Ustawy o hiszpańskim dziedzictwie historycznym (LPHE)

Kluczowym aktem prawnym w zakresie kultury w hiszpańskim porządku prawnym jest ustawa 16/1985 z 25 czerwca o hiszpańskim dziedzictwie historycznym (LPHE). Regulacje LPHE rozwijane są w dekrete królewskim 111/1986 z 10 stycznia o częściowym rozwinięciu ustawy 16/1985 z 25 czerwca o hiszpańskim dziedzictwie historycznym¹⁰. Wszystkie wspólnoty autonomiczne wydały również własne ustawy regionalne w tym zakresie, uszczegóławiając regulacje państwowe¹¹.

Zgodnie z artykułem 1 LPHE, przedmiotem ustawy jest ochrona, wzmocnienie i przekazanie przyszłym pokoleniom hiszpańskiego dziedzictwa historycznego, na które składają się nieruchomości i rzeczy ruchome o znaczeniu artystycznym, historycznym, paleontologicznym, archeologicznym, etnograficznym, naukowym lub technicznym. Ponadto jego częścią jest również dziedzictwo dokumentacyjne i bibliograficzne, stanowiska i tereny archeologiczne, a także obiekty przyrodnicze, ogrody i parki mające wartość artystyczną, historyczną lub antropologiczną. Aktywa, które składają się na niematerialne dziedzictwo kulturowe, stanowią zaś część hiszpańskiego dziedzictwa historycznego, zgodnie z przepisami jego specjalnego ustawodawstwa¹².

Ustawa LPHE przyjmuje podział dóbr kultury na podstawie trzech kryteriów: charakter danego dobra (*naturaleza del bien*), stopień ochrony (*grado de protección*) oraz jego własność (*titularidad*)¹³. Ponadto przewidziano poziomy ochrony w zależności od kategorii dóbr¹⁴. Kwalifikowany stopień ochrony mają ruchomości i nieruchomości o statusie dóbr kultury – BIC (*bienes de interés cultural*), zakwalifikowane jako najważniejsze dla hiszpańskiego dziedzictwa historycznego (Tytuł I, art. 9-13 LPHE). Średni stopień ochrony mają zaś ruchomości ujęte w Ogólnym Spisie Ruchomości Hiszpańskiego Dziedzictwa Historycznego (*Inventario General de Bienes Muebles del Patrimonio Histórico Español*), które nie zostały ujęte w BIC, ale mają szczególną wartość (Tytuł III LPHE).

¹⁰ Dekret królewski 111/1986 z 10 stycznia o częściowym rozwinięciu ustawy 16/1985 z 25 czerwca o hiszpańskim dziedzictwie historycznym (Real Decreto 111/1986, de 10 enero, de desarrollo parcial de la Ley 16/1985, de 25 junio, del Patrimonio Histórico Español), B.O.E. nr 24 z 28 stycznia 1986 r.

¹¹ Zob. ustawa 14/2007 z 26 listopada o dziedzictwie historycznym Andaluzji (LPHA) (Ley 14/2007, de 26 de noviembre, del Patrimonio Histórico de Andalucía), B.O.E. nr 38 z 13 lutego 2008 r.

¹² Zob. dekret królewski 1/1996 z 12 kwietnia, zatwierdzający ustawę o własności intelektualnej, regulującej, uszczegóławiającej i harmonizującej obowiązujące regulacje prawne w tej materii (Real Decreto Legislativo 1/1996, de 12 de abril, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley de Propiedad Intelectual, regularizando, aclarando y armonizando las disposiciones legales vigentes sobre la materia), B.O.E. nr 97 z 22 kwietnia 1996 r. Szerzej na temat własności intelektualnej: M. Vaquer Caballería, *El derecho a la cultura y el disfrute del patrimonio cultural*, „Revista PH Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico” 2020, nr 101, s. 57-64.

¹³ Zob. S. Fernández Ramos, op. cit., s. 4.

¹⁴ Szerzej: L.J. Capote Pérez, *Cultural Heritage and Spanish Private Law*, „Santander Art and Culture Law Review” 2017, nr 2(3), s. 243-245.

Zgodnie z art. 9 pkt 1 LPHE, dobra, które są częścią hiszpańskiego dziedzictwa historycznego, uznane za dobra kultury (*declarados de interés cultural*) na mocy tej ustawy lub dekretu królewskiego na zasadzie indywidualnej, będą objęte szczególną ochroną i opieką. W celu uzyskania statusu BIC konieczne jest przedstawienie odpowiedniej dokumentacji wraz opinią jednej ze wskazanych w ustawie instytucji (wydaną w okresie 3 miesięcy). Wniosek powinien zostać rozpatrzony w ciągu 20 miesięcy od jego złożenia. W sytuacji, gdy wniosek dotyczy nieruchomości, podaje się go do wiadomości publicznej i przeprowadza konsultacje z radą miejską (*Ayuntamiento*), tam gdzie położona jest nieruchomość, której dotyczy wniosek. Zgodnie z art. 9 pkt 4 LPHE, statusu BIC nie mogą uzyskać dzieła autora żyjącego, z wyjątkiem udzielenia wyraźnej zgody właściciela lub nabycia dzieła przez administrację. Każdy może złożyć wniosek o status BIC, a jego złożenie powoduje w stosunku do danego dobra czasowe zastosowanie reżimu ochrony przewidzianej dla BIC (art. 11 pkt 1 LPHE).

Zgodnie z art. 12 LPHE, BIC podlegają wpisowi do Rejestru Ogólnego (*Registro General*), gdzie znajduje się również informacja o dotyczących ich aktach prawnych i artystycznych, ich przekazaniu czy przeniesieniu (art. 13 LPHE). Ponadto właściciele dóbr czy posiadacze praw rzeczowych są zobligowani do umożliwienia inspekcji kompetentnych organów czy przeprowadzenia studiów naukowych w ustalonych terminach. W przypadku ruchomości możliwe jest uzgodnienie rozwiązania zastępczego w postaci depozytu BIC w miejscu gwarantującym odpowiednie warunki bezpieczeństwa i ekspozycji przez okres maksymalnie 5 miesięcy, następujący co 2 lata.

Tytuł II LPHE reguluje kwestie nieruchomości, wprowadzając w art. 5 ich kategorie specjalne: zabytki (*monumentos*), ogrody historyczne (*jardín histórico*), obręb historyczny (*conjunto histórico*), miejsce historyczne (*sitio histórico*) oraz strefę archeologiczną (*zona arqueológica*)¹⁵. Złożenie wniosku o status BIC zawieszka odpowiednie pozwolenia gminne dotyczące ww. obszarów (w zakresie dzielenia czy budowy). Zgodnie zaś z art. 20 LPHE, przyznanie statusu BIC wymaga opracowania przez gminę/gminy, w których znajduje się nieruchomość, Specjalnego Planu Ochrony (*Plan Especial de Protección*). Jego zatwierdzenie następuje po uzyskaniu pozytywnej opinii organów administracyjnych właściwych w zakresie ochrony takich dóbr (wydanej w okresie 3 miesięcy). Należy tu zwrócić uwagę na kwestię unikania prób rekonstrukcji, z wyjątkiem sytuacji, gdy używa się części oryginalnych i możliwe jest potwierdzenie ich autentyczności. W orzeczeniu z 16 października 2000 r. hiszpański Sąd Najwyższy w sprawie Teatro Romano de Sagunto w Walencji wskazał, że LPHE wyraźnie opowiada się za minimalną interwencją bądź też działaniami o charakterze niezbędnym, nie podzielając tym samym zasadności tzw. odrestaurowania stylistycznego (*restauración estilística*), które miało miejsce w tym przypadku¹⁶.

¹⁵ Zob. L.J. Capote Pérez, *Tangible and intangible heritage in Spanish law*, w: P. Dobosz, W. Górny, A. Kozień, A. Mazur (red.), *Protection of tangible and intangible cultural heritage. Contemporary development directions*, AT Wydawnictwo, Kraków 2020, s. 48.

¹⁶ *El TSJ considera 'imposible' demoler las obras del Teatro Romano de Sagunto*, 24.04.2009, <https://www.elmundo.es/elmundo/2009/04/24/valencia/1240574086.html/> [dostęp: 4.07.2021].

Tytuł III LPHE reguluje kwestie ruchomości, które nie mają statusu BIC, ale uznano ich szczególną wartość (*singular relevancia*). Ich właściciele czy posiadacze praw mogą przedstawić udokumentowany wniosek do właściwego organu administracyjnego celem zainicjowania postępowania o włączenie do Spisu Ogólnego (*Inventario General*). Wniosek powinien zostać rozpatrzony w czasie 4 miesięcy (art. 24 pkt 3 LPHE). Ponadto właściciele czy posiadacze takich ruchomości są zobowiązani do powiadomienia właściwego organu administracyjnego o planowanej sprzedaży lub przekazaniu osobom trzecim. Zgodnie z art. 26 pkt 6 LPHE, w każdym czasie możliwa jest inspekcja stanu konserwacji ruchomości przez właściwy organ administracji, a właściciele są zobligowani do umożliwienia badań nad obiektem czy ich czasowego wypożyczenia na wystawy czasowe (nie wymaga się okresu dłuższego niż miesiąc w roku).

Ochrona dóbr dziedzictwa historycznego – uwagi wstępne

Problematyka ochrony dóbr hiszpańskiego dziedzictwa historycznego uregulowana jest w Tytule IV LPHE. W tym celu, zgodnie z art. 35 LPHE, przewiduje się okresowe przygotowywanie Informacyjnych Planów Krajowych ds. Hiszpańskiego Dziedzictwa Historycznego (*Planes Nacionales de Información sobre el Patrimonio Histórico Español*).

Ustawa wskazuje na trzy główne aspekty ochrony takich dóbr: konserwacja, utrzymanie i ochranianie. Niewywiązywanie się ze wskazanych obowiązków przez właścicieli czy posiadaczy praw rzeczowych może skutkować przymusowym wywłaszczeniem (*expropiación forzosa*) z uwagi na interes społeczny (*interés social*). W kompetencji organów administracyjnych leży również możliwość zapobiegania rozbiórce czy zawieszenia prac i działań oddziałujących na dobra BIC. Podobne kompetencje przysługują, gdy dobra nie mają statusu BIC, ale odnosi się do nich art. 1 LPHE – w takiej sytuacji organ zdecyduje w ciągu 30 dni roboczych o kontynuowaniu prac bądź też o wszczęciu postępowania o nadanie statusu BIC (art. 37 pkt 2 LPHE). Odpowiednie organy zapewnią wymagane środki konserwacji, scalania i polepszania stanu dóbr BIC, jak również ruchomości ujętych w *Inventario General*. Dobra o statusie BIC nie mogą być przedmiotem żadnych działań bez wyraźnej zgody kompetentnych organów.

LPHE zawiera również regulacje dotyczące wywozu dóbr zaliczanych do dziedzictwa historycznego (art. 30-34), wskazując na wymagane zezwolenia i opłaty. Problematykę tę rozwijają regulacje dekrety królewskiego 111/1986 w Tytule III o przenoszeniu i wywożeniu dóbr stanowiących hiszpańskie dziedzictwo historyczne (*de la transmisión y exportación de bienes integrantes del Patrimonio Histórico Español*)¹⁷.

¹⁷ Zob. także: F. Ramón Fernández, *El mercado del arte: la restitución de bienes culturales y la protección del Patrimonio. A propósito de la Ley 1/2017, de 18 de abril, y la transposición de la Directiva 2014/60/UE*, „Revista General de Derecho Europeo” 2017, nr 43, https://www.iustel.com/v2/revistas/detalle_revista.asp?id_nocia=419364&d=1 [dostęp: 5.07.2021].

LPHE w kolejnych Tytułach precyzuje ochronę działów wskazanych w artykule 1: są to regulacje dotyczące dziedzictwa archeologicznego (Tytuł V), etnograficznego (Tytuł VI), dokumentów i bibliografii, archiwów, bibliotek i muzeów (Tytuł VII).

Zgodnie z art. 63 pkt 1 LPHE, archiwa, biblioteki i muzea państwowe mogą przyjmować w depozyt dobra własności prywatnej (*bienes de propiedad privada*) czy też należące do innych administracji publicznych (*de otras administraciones públicas*). Dobra o statusie BIC, podobnie jak elementy dziedzictwa dokumentalnego i bibliograficznego, znajdujące się w archiwach i muzeach państwowych nie mogą ich opuścić bez wcześniejszego pozwolenia (*autorización*), które powinno być uzyskane poprzez zarządzenie ministerialne (*orden ministerial*).

Zbiory muzealne w hiszpańskim porządku prawnym

Zgodnie z art. 6 dekretu królewskiego 620/1987 zatwierdzającego porządek prawny muzeów państwowych i hiszpański system muzeów, państwowe zbiory funduszy muzealnych (*coleccionen estatales de fondos museísticos*) składają się z aktywów hiszpańskiego dziedzictwa historycznego należących do administracji państwowej i jej autonomicznych organów, przydzielonych muzeom państwowym. Mienie przypisane do muzeum państwowego staje się częścią jego stałych zbiorów, z zastrzeżeniem, że może być deponowane w innych muzeach, a także w obiektach niemuzealnych w celu realizacji innych celów kulturalnych, naukowych lub celów reprezentacyjnych państwa. Problematyka depozytu funduszy muzealnych muzeów państwowych uregulowana jest w Rozdziale III dekretu (*depósito de fondos museísticos*). Artykuł 8 pkt 1 stanowi, że zarządzeniem ministerialnym upoważnia się do zdeponowania dóbr przypisanych muzeom państwowym, określając czas trwania depozytu, miejsce wystawiania i wymogi dotyczące jego konserwacji i zabezpieczenia, włączając możliwe ubezpieczenie. Depozyt dóbr w instytucjach niemających charakteru państwowego wymaga specjalnej umowy administracyjnej (*contrato que tendrá el carácter de administrativo especial*). Depozytariusz jest obowiązany do stosowania się do zaleceń zarządzenia ministerialnego, pokrycia zwykłych wydatków związanych z konserwacją i ekspozycją zdeponowanego towaru, niepoddawania depozytu jakimkolwiek zabiegom bez uprzedniej zgody ministerstwa, umożliwienia wglądu do depozytu i zwrotu na żądanie (art. 8 pkt 4). Poza przepisami LPHE i dekretu będą miały zastosowanie odpowiednie przepisy Kodeksu cywilnego (art. 8 pkt 6).

Artykuł 9 dekretu wskazuje na następujące kategorie dóbr deponowanych w muzeach państwowych (*depósitos en museos de titularidad estatal*):

- a) mienie należące do administracji państwowej lub jej organów autonomicznych, niezależnie od tego, czy jest ono przypisane do innych muzeów państwowych;
- b) mienie zadeklarowane jako mające znaczenie kulturalne lub ujęte w Ogólnym Spisie Mienia Ruchomego lub pochodzące z wykopalisk i znalezisk

archeologicznych, które właściwa administracja zgadza się wprowadzić w celu wykonania postanowień artykułów 13.2, 36.3, 42.2 i 44.2 ustawy 16/1985 o hiszpańskim dziedzictwie historycznym;

- c) mienie należące do wspólnoty autonomicznej zarządzającej muzeum, które zdecyduje się ona przekazać.

Kompetencje hiszpańskiej wspólnoty autonomicznej w sferze kultury i dziedzictwa kulturowego na przykładzie Statutu Katalonii

Tytuł IV Statutu katalońskiego z 2006 r.¹⁸ reguluje problematykę kompetencji wspólnoty autonomicznej, wskazując na ich rodzaje i zakresy, zgodnie z przyjętą techniką legislacyjną tzw. opancerzenia (*blindaje*), czyli maksymalnego uszczegółowienia zadań należących do władz regionu (Generalitat). Rozdział I statutu dzieli kompetencje regionalne na wyłączne, dzielone (w odniesieniu do których państwo ustanawia normy bazowe) i wykonawcze.

Artykuł 127 statutu stanowi o wyłącznych kompetencjach Generalitat w sferze kultury, co obejmuje m.in. artystyczne i kulturowe działania prowadzone w Katalonii w odniesieniu do produkcji i dystrybucji książek i periodyków, regulację i inspekcję kin, ochronę przemysłu filmowego oraz kontrolę i udzielanie licencji dubbingowych firmom dystrybucyjnym z siedzibą w Katalonii. Generalitat odpowiada również za promowanie, planowanie i zarządzanie instytucjami kulturalnymi na obszarze Katalonii oraz ustalanie rozwiązań podatkowych dla tych działań sektora kultury, w których posiada kompetencje regulacyjne w sferze podatków.

Dziedzictwo kulturowe regionu należy do kompetencji Generalitat – są to: regulowanie i wykonywanie działań ukierunkowanych na zagwarantowanie wzbogacenia i propagowanie dziedzictwa kulturowego Katalonii, jak również dostęp do jego zasobów, inspekcje i inwentaryzacje oraz odnawianie architektonicznego, archeologicznego, naukowego, technicznego, historycznego, artystycznego, etnologicznego i kulturowego dziedzictwa Katalonii. Generalitat ustanawia zatem prawny system dla działań odnoszących się do ruchomych i nieruchomych części dziedzictwa Katalonii, z wyjątkiem tych, które stanowią własność państwową. Ochrona dziedzictwa kulturowego Katalonii obejmuje zaś konserwację, naprawę, nadzór i kontrolę tych zasobów, bez naruszenia kompetencji państwa w przedmiocie obrony dóbr stanowiących dziedzictwo kulturowe przed wywozem i rabunkiem. Generalitat odpowiada za archiwa, muzea, biblioteki i inne centra kultury niebędące w gestii państwa, tj. za ich tworzenie, zarządzanie nimi, ochronę i ustanowienie zintegrowanego systemu prawnego dotyczącego tychże instytucji. Władze regio-

¹⁸ Statut kataloński z 19 lipca 2006 r. (Ley Orgánica 6/2006, de 19 de julio, de reforma del Estatuto de Autonomía de Cataluña), B.O.E. nr 172 z 20 lipca 2006 r.

nu tworzą system dokumentacji, konserwacji i odzyskiwania dóbr składających się na bibliograficzne i dokumentacyjne dziedzictwo Katalonii. Region jest odpowiedzialny za promocję kultury i szerzenie kulturowego, artystycznego i architektonicznego dziedzictwa zarówno w Katalonii, jak i za granicą¹⁹.

Administracyjnoprawny status muzealiów na gruncie ustawy o katalońskim dziedzictwie historycznym z 30 września 1993 r.²⁰

Władze Katalonii (Generalitat), zgodnie z art. 9 statutu autonomii Katalonii z 19 lipca 2006 r. i bez naruszenia kompetencji państwowych, o których stanowi art. 149.1.28 hiszpańskiej ustawy zasadniczej, posiadają kompetencje wyłączne (*competencia exclusiva*)²¹ w zakresie katalońskiego dziedzictwa historycznego. Zgodnie z orzeczeniem 17/1991²² Trybunału Konstytucyjnego w odniesieniu do ustawy LPHE, kompetencja do promowania dziedzictwa kulturalnego (*proyección exterior*) należy do Generalitat. Władzom Katalonii przysługuje zatem kompetencja do kwalifikowania dóbr kultury jako BIC (*bienes culturales de interés nacional*), czyli kategorii wysokiego stopnia ochrony (*categoría de protección de mayor rango*), odpowiadającej kategorii BIC wskazanej w Tytule I LPHE.

Warto podkreślić, że ustawa regionalna tworzy drugi poziom ochrony dóbr kultury o mniejszym znaczeniu (*bienes del patrimonio cultural de menor relevancia*) – są to tzw. dobra kultury o znaczeniu lokalnym (*bienes culturales de interés local*), a ich ochroną zajmują się gminy.

W odniesieniu do nieruchomości BIC ustawa wskazuje na różne formy ochrony w zależności od rodzaju dobra; ponadto wskazuje na ochronę na gruncie przepisów urbanistycznych. W przypadku ruchomości zawiera dodatkowe regulacje dotyczące dziedzictwa archeologicznego. W zakresie środków promowania dziedzictwa kulturowego tworzy się Spis Katalońskiego Dziedzictwa Kulturowego (*Inventario del Patrimonio Cultural Catalán*) i wprowadza przepisy dotyczące zarządzania zabytkami w celu ułatwienia ich publicznego zwiedzania.

Zgodnie z art. 1.2 ustawy, dziedzictwo kulturowe Katalonii obejmuje wszelkie mienie ruchome i nieruchome związane z historią i kulturą Katalonii, które ze względu na swoją wartość historyczną, artystyczną, architektoniczną, archeologiczną, paleontologiczną, etnologiczną, dokumentacyjną, bibliograficzną, naukową

¹⁹ Zob. J. Rius, S. Martínez, M. Zamorano (red.), *Governança cultural, identitat i territori. Polítiques Culturals a Catalunya 1980-2016*, Fundació Josep Irla, Barcelona 2018, s. 37-63.

²⁰ Ustawa 9/1993 z 30 września o katalońskim dziedzictwie historycznym (Ley 9/1993, de 30 de septiembre, del Patrimonio Cultural Catalán), B.O.E. nr 264 z 4 listopada 1993 r.

²¹ Szerzej na temat modelu podziału kompetencji państwo – wspólnoty autonomiczne: M. Kozłowska, *Proces decentralizacji i podział kompetencji w programowaniu i realizacji polityki publicznej w Hiszpanii na przykładzie Katalonii*, „Polityka i Społeczeństwo” 2019, nr 2(17), s. 51-56.

²² Orzeczenie 17/1991 Trybunału Konstytucyjnego, STC 17/1991, B.O.E. nr 48 z 25 lutego 1991 r.

lub techniczną zasługuje na ochronę. Wartości niematerialne, które składają się na kulturę popularną i tradycyjną oraz specyfikę językową, są również częścią katalońskiego dziedzictwa kulturowego, zgodnie z ustawą 2/1993 z 5 marca o promocji i ochronie kultury popularnej i tradycyjnej oraz stowarzyszeniu kultury²³.

Tytuł I rozdział I ustawy reguluje kwestie BIC, wskazując w art. 7.1, że najważniejsze aktywa katalońskiego dziedzictwa kulturowego, zarówno ruchome, jak i nieruchome, zostaną uznane za dobra interesu narodowego. Kategorie nieruchomości wskazano w pkt 2, poszerzając ich katalog w porównaniu z LPHE: zabytek historyczny (*monumento histórico*), kompleks historyczny (*conjunto histórico*), ogród historyczny (*jardín histórico*), miejsce historyczne (*lugar histórico*), obszar o znaczeniu etnologicznym (*zona de interés etnológico*), obszar archeologiczny (*zona arqueológica*) i obszar paleontologiczny (*zona paleontológica*).

Procedura kwalifikacji BIC przewiduje wniosek ze strony administracji Generalitat, innego organu administracji publicznej czy osoby fizycznej lub prawnej (art. 8.1). Niezbędna jest również pozytywna opinia (*informe favorable*) Rady Dziedzictwa Kulturalnego Katalonii (*Consejo Asesor del Patrimonio Cultural de Cataluña*) i Instytutu Studiów Katalońskich (*Istituto de Estudios Catalanes*) lub innej instytucji naukowej, technicznej czy uniwersyteckiej o uznanej renomie. Nadanie statusu BIC przez rząd Generalitat na wniosek radcy ds. kultury (*Consejero de Cultura*) nastąpi w ciągu 18 miesięcy od momentu złożenia wniosku.

Deklaracja BIC zawiera dokładny opis dobra lub dóbr, pozwalający na jego identyfikację, a w przypadku nieruchomości – kategorię, do której zostało przypisane (art. 11). Dobra, które nie spełniają przesłanek do kwalifikacji BIC, będą zaś włączone do Katalogu Dziedzictwa Kulturalnego Katalonii (*Catálogo del Patrimonio Cultural Catalán*). Następuje to na podstawie uchwały doradcy ds. kultury (*resolución del Consejero de Cultura*), zgodnie z art. 16 ustawy. Ruchomości mogą być katalogowane pojedynczo lub jako kolekcja. W przypadku nieruchomości katalogowanych ustawa wprowadza wspomnianą kategorię dobra kultury o znaczeniu lokalnym (*bienes culturales de interés local*). Kompetencja w przedmiocie kwalifikacji należy do właściwej rady gminy (*pleno del ayuntamiento*) lub do rady komarki (*consejo comarcal*) w zależności od liczby mieszkańców (art. 17).

Ponadto ustawa regionalna wprowadza kolejną kategorię (poza BIC i dobrami katalogowanymi) – są to ruchomości i nieruchomości posiadające wartości wskazane w art. 1, enumeratywnie wymienione w art. 18. Są to odpowiednio:

- a) kolekcje i pojedyncze okazy zoologii, botaniki, mineralogii i anatomii oraz obiekty o znaczeniu paleontologicznym;
- b) zasoby stanowiące ważne punkty odniesienia w historii;
- c) produkt interwencji archeologicznych;

²³ Ustawa 2/1993 z 5 marca o promocji i ochronie kultury popularnej i tradycyjnej oraz stowarzyszeniu kultury (Ley 2/1993, de 5 de marzo, de Fomento y Protección de la Cultura Popular y Tradicional y del Asociacionismo Cultural), B.O.E. nr 80 z 3 kwietnia 1993 r.

- d) towary o wartości artystycznej;
- e) meble, instrumenty muzyczne, napisy, monety i grawerowane znaczki sprzed ponad stu lat;
- f) ruchome dziedzictwo etnologiczne;
- g) ruchome dziedzictwo naukowe, techniczne i przemysłowe;
- h) dziedzictwo dokumentacyjne i dziedzictwo bibliograficzne.

Tytuł II ustawy poświęcony jest problematyce ochrony poszczególnych kategorii dóbr (m.in. konserwacji, przenoszeniu, utrzymaniu, dostępowi), zaś Tytuł III zawiera regulacje w zakresie działań promocyjnych i upowszechniających (*medidas de fomento y difusión*). Ustawa regionalna precyzuje również wymagania zawodowe dla określonych funkcji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i reżim sankcji ze wskazaniem organów kompetentnych do działania w tym zakresie. Powołanie zaś Rady Doradczej ds. Dziedzictwa Kulturowego (*Consejo Asesor del Patrimonio Cultural*) jako organu konsultacyjnego administracji publicznych w zakresie dziedzictwa kulturowego ma na celu usprawnienie realizacji założeń ustawowych.

Podsumowanie

Prawny system ochrony dziedzictwa kulturowego i muzeów w Hiszpanii jest wielopoziomowy i silnie zdecentralizowany. Determinuje to tym samym status administracyjnoprawny muzealiów. Poza regulacjami państwowymi w tym zakresie, gdzie kluczową rolę odgrywa analizowana w artykule ustawa LPHE, należy zwrócić uwagę na bogate ustawodawstwo wspólnot autonomicznych.

Ustawodawstwo regionalne szczegółowo zajmuje się zarówno problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego, wprowadzając niekiedy dodatkowe kategorie chronionych dóbr, jak i kwestiami funkcjonowania muzeów. Niewątpliwie pozwala to na kompleksowe i bliższe zainteresowanym podmiotom zarządzanie muzealia-
mi. Wydaje się, że rozwiązanie takie zwiększa efektywność systemu katalogowania, ochrony i dostępu do dóbr kultury. Odrębnym zagadnieniem pozostaje kluczowa dla sprawnego funkcjonowania systemu problematyka finansowania²⁴ i kwestie polityczne, które niekiedy wychodzą na pierwszy plan również w sferze zdecentralizowanego sektora kultury w Hiszpanii.

W polskim systemie prawnym definicję muzealiów zawiera art. 21 ustawy o muzeach z 1996 r.²⁵ (dalej: u.m.), wskazując, że są to rzeczy ruchome i nieruchomości stanowiące własność muzeum i wpisane do inwentarza muzealiów²⁶. Muzealia stanowią dobro narodowe. Jednocześnie wraz z wejściem w życie ustawy

²⁴ O roli hiszpańskich muzeów również w kontekście sytuacji epidemicznej: S. Camarzana, *Los museos españoles, ¿hacia un nuevo*, 27.11.2020, <https://elcultural.com/los-museos-hacia-un-nuevo-modelo> [dostęp: 5.07.2021].

²⁵ Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach, Dz. U. Nr 5, poz. 24 ze zm.

²⁶ Z. Cieślak, I. Gredka-Ligarska, P. Gwoździkiewicz-Matan, I. Lipowicz, A. Matan, K. Zeidler (red.), *Ustawa o muzeach. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 321-322.

o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami²⁷ (dalej: u.o.z.) w ustawie o muzeach w miejsce kategorii dóbr kultury (odgrywającej kluczową rolę w zakresie klasyfikacji muzealiów w hiszpańskim porządku prawnym) wprowadzono pojęcie zabytku²⁸. Warto jednak podkreślić, że nie tylko normy prawa międzynarodowego²⁹, ale i Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej³⁰ wskazują na „dobro kultury” jako przedmiot ochrony (art. 6 i art. 73)³¹. Dalsze funkcjonowanie tych kategorii wydaje się zatem niezbędne³², a także istotne w kontekście klasyfikacji dzieł sztuki współczesnej, mogących spełniać definicję muzealium, nie będąc „świadectwem minionej epoki lub zdarzenia” (art. 3 pkt 1. u.o.z.). Jednocześnie warto podkreślić, że statusu muzealium nie będą miały utwory audiowizualne czy też inne niematerialne środki wyrazu.

W aspekcie prawno-porównawczym należy także zwrócić uwagę na fakt silnego jednak zcentralizowania polskiego systemu muzealnictwa na tle omawianych rozwiązań hiszpańskich – również w zakresie funkcjonowania muzeów samorządowych (art. 6 i 6a u.m.)³³. Szerokie uprawnienia kontrolno-nadzorcze posiada minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (art. 8 u.m.). Odnosi się to również do kompetencji w przedmiocie zamiany, sprzedaży, darowizny³⁴ czy pozwolenia na skreślenie z inwentarza muzealiów (art. 24 u.m.).

Zadania hiszpańskich wspólnot autonomicznych w zakresie działania muzeów i ochrony dziedzictwa kulturowego bliższe są niewątpliwie rozwiązaniom państw federalnych. Autonomię w tej sferze gwarantują postanowienia statutów regionalnych w ramach konstytucyjnego modelu podziału kompetencji.

Model taki pozwala na większą elastyczność działania w zakresie klasyfikacji muzealiów i ich ochrony, kładąc nacisk na kompleksowość i komplementarność systemu, w którym bardzo ważną rolę odgrywają regiony autonomiczne. Kluczowym problemem systemu hiszpańskiego pozostaje jednak kwestia efektywnej współpracy i koordynacji na linii państwo – wspólnoty autonomiczne w zakresie

²⁷ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.

²⁸ Szerzej: ABC Dokumentacja organizacyjno-ochronna w muzeach i wybrane przepisy prawa. Normy prawne regulujące ochronę zbiorów muzealnych, Szkolenia Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, nr 5, 2015, s. 9, https://nimosz.pl/files/publications/20/ABC_dokumentacji.pdf [dostęp: 26.07.2021].

²⁹ Zob. art. 7 Konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzonej w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r., Dz. U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106.

³⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483.

³¹ Zob. J. Izdebski, *Ochrona dóbr kultury w systemie norm prawa administracyjnego*, „Muzealnictwo” 2014, nr 55, s. 225.

³² K. Zajdler, *Pojęcie „dziedzictwa kulturowego” w Konstytucji III RP i jego ochrona prawna*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2004, t. 12, s. 348, cyt. za: ABC Dokumentacja..., op. cit., s. 9.

³³ Z. Cieślak, I. Gredka-Ligarska, P. Gwoździkiewicz-Matan, I. Lipowicz, A. Matan, K. Zeidler (red.), op. cit., s. 187-191.

³⁴ Art. 23 wprowadza obowiązek uzyskania pozwolenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, określa zasady oraz tryb jego wydawania. Pozwolenie może być wydane nie w każdym wypadku, lecz jedynie w uzasadnionym przypadku. Zob. ibidem, s. 327.

ochrony dziedzictwa kulturowego i jego promocji za granicą. Pozwoliłoby to z jednej strony na wykorzystanie marki „państwowy”, często utożsamianej z wysoką jakością ekspozycji, a z drugiej – zapewniło większą widoczność „lokalną” państwa, bez obaw o dążenia centralistyczne. Właściwa współpraca to także gwarancja pełniejszej ochrony, która w przypadku silnego zdecentralizowania kompetencji może być pewnym wyzwaniem dla władz regionalnych i lokalnych.

Bibliografia

- ABC Dokumentacja organizacyjno-ochronna w muzeach i wybrane przepisy prawa. Normy prawne regulujące ochronę zbiorów muzealnych, Szkolenia Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, nr 5, 2015, https://nimoz.pl/files/publications/20/ABC_dokumentacji.pdf [dostęp: 26.07.2021].
- Camarzana S., *Los museos españoles, ¿hacia un nuevo*, 27.11.2020, <https://elcultural.com/los-museos-hacia-un-nuevo-modelo> [dostęp: 5.07.2021].
- Capote Pérez L.J., *Cultural Heritage and Spanish Private Law*, „Santander Art and Culture Law Review” 2017, nr 2(3).
- Capote Pérez L.J., *Tangible and intangible heritage in Spanish law*, w: P. Dobosz, W. Górny, A. Kozień, A. Mazur (red.), *Protection of tangible and intangible cultural heritage. Contemporary development directions*, AT Wydawnictwo, Kraków 2020.
- Carballeira Rivera M.T., *Per una comparazione della nozione di museo tra Italia e Spagna*, „Revisita General de Derecho Público Comparado” 2016, nr 19.
- Cieślik Z., Gredka-Ligarska I., Gwoździkiewicz-Matan P., Lipowicz I., Matan A., Zeidler K. (red.), *Ustawa o muzeach. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Dekret królewski 111/1986 z 10 stycznia o częściowym rozwinięciu ustawy 16/1985 z 25 czerwca o hiszpańskim dziedzictwie historycznym (Real Decreto 111/1986, de 10 enero, de desarrollo parcial de la Ley 16/1985, de 25 junio, del Patrimonio Histórico Español), B.O.E. nr 24 z 28 stycznia 1986 r.
- Dekret królewski 620/1987 z 10 kwietnia, zatwierdzający porządek prawny muzeów państwowych i hiszpańskiego systemu muzeów (Real Decreto 620/1987, de 10 abril, por el que se aprueba el Reglamento de Museos de Titularidad Estatal y del Sistema Español de Museos), B.O.E. nr 114 z 13 maja 1987 r.
- Dekret królewski 1/1996 z 12 kwietnia, zatwierdzający ustawę o własności intelektualnej, regulujący, uszczegóławiający i harmonizujący obowiązujące regulacje prawne w tej materii (Real Decreto Legislativo 1/1996, de 12 de abril, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley de Propiedad Intelectual, regularizando, aclarando y armonizando las disposiciones legales vigentes sobre la materia), B.O.E. nr 97 z 22 kwietnia 1996 r.
- El TSJ considera 'imposible' demoler las obras del Teatro Romano de Sagunto*, 24.04.2009, <https://www.elmundo.es/elmundo/2009/04/24/valencia/1240574086.html/> [dostęp: 4.07.2021].
- Fernández Ramos S., *Legislación española en materia de cultura*, <http://atalayagestioncultural.es/pdf/06.3LegislacionEspanola.pdf> [dostęp: 29.06.2021].
- Gilbert González L.M., *Economía y gestión: reflexiones sobre las políticas de los museos públicos en España*, „Quadernos de Arte de la Universidad de Granada” 2016, nr 47.
- Izdebski J., *Ochrona dóbr kultury w systemie norm prawa administracyjnego*, „Muzealnictwo” 2014, nr 55.

- Konstytucja Hiszpanii z dnia 27 grudnia 1978 r. wraz z ostatnią zmianą z 27 sierpnia 1992 r., <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/hispania.html> [dostęp: 4.07.2021].
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483.
- Konwencja dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzonej w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r., Dz. U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106.
- Kozłowska M., *Proces decentralizacji i podział kompetencji w programowaniu i realizacji polityki publicznej w Hiszpanii na przykładzie Katalonii*, „Polityka i Społeczeństwo” 2019, nr 2(17).
- Orzeczenie 17/1991 Trybunału Konstytucyjnego, STC 17/1991, B.O.E. nr 48 z 25 lutego 1991 r.
- Peñuelas i Reixach L., *Administración y dirección de los museos: aspectos jurídicos*, Marcial Pons, Fundació Gala-Salvador Dalí, Madrid, Figueres 2008.
- Ramón Fernández F., *El mercado del arte: la restitución de bienes culturales y la protección del Patrimonio. A propósito de la Ley 1/2017, de 18 de abril, y la transposición de la Directiva 2014/60/UE*, „Revista General de Derecho Europeo” 2017, nr 43, https://www.iustel.com/v2/revistas/detalle_revista.asp?id_noticia=419364&d=1 [dostęp: 5.07.2021].
- Regulacje poszczególnych wspólnot autonomicznych: <https://www.boe.es/legislacion/codigos/codigo.php?id=177&modo=1¬a=0&tab=2> [dostęp: 4.07.2021]
- Rius J., Martínez S., Zamorano M. (red.), *Governança cultural, identitat i territori. Polítiques Culturals a Catalunya 1980-2016*, Fundació Josep Irla, Barcelona 2018.
- Sánchez Luque M., *Los museos estatales ante la descentralización*, Portal Iberoamericano de Gestión Cultural, 2011, https://digital.csic.es/bitstream/10261/37619/1/MSanchez_Museos_estatales.pdf [dostęp: 4.07.2021]
- Statut kataloński z 19 lipca 2006 r. (Ley Orgánica 6/2006, de 19 de julio, de reforma del Estatuto de Autonomía de Cataluña), B.O.E. nr 172 z 20 lipca 2006 r.
- Ustawa 16/1985 z 25 czerwca o hiszpańskim dziedzictwie historycznym (Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español), B.O.E. nr 155 z 29 lipca 1985 r.
- Ustawa 17/1990 o muzeach z 2 listopada 1990 r. (Ley 17/1990, de 2 de noviembre, de Museos), B.O.E. nr 283 z 24 listopada 1990 r.
- Ustawa 9/1993 o katalońskim dziedzictwie kulturowym z 30 września 1993 r. (Ley 9/1993, de 30 de septiembre, del Patrimonio Cultural Catalán), B.O.E. nr 264 z 4 listopada 1993 r.
- Ustawa 2/1993 z 5 marca o promocji i ochronie kultury popularnej i tradycyjnej oraz stowarzyszeniu kultury (Ley 2/1993, de 5 de marzo, de Fomento y Protección de la Cultura Popular y Tradicional y del Asociacionismo Cultural), B.O.E. nr 80 z 3 kwietnia 1993 r.
- Ustawa 9/1993 z 30 września o katalońskim dziedzictwie historycznym (Ley 9/1993, de 30 de septiembre, del Patrimonio Cultural Catalán), B.O.E. nr 264 z 4 listopada 1993 r.
- Ustawa 14/2007 z 26 listopada o dziedzictwie historycznym Andaluzji (Ley 14/2007, de 26 de noviembre, del Patrimonio Histórico de Andalucía, B.O.E. nr 38 z 13 lutego 2008 r.), B.O.E. nr 38 z 13 lutego 2008 r.
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach, Dz. U. Nr 5, poz. 24 ze zm.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.
- Vaquer Caballería M., *El derecho a la cultura y el disfrute del patrimonio cultural*, „Revista PH Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico” 2020, nr 101.
- Zajdler K., *Pojęcie „dziedzictwa kulturowego” w Konstytucji III RP i jego ochrona prawna*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2004, t. 12.